

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Филозофски факултет

ДИПЛОМСКИ РАД

Европски модни трендови у међуратној женској штампи

Ментор:

проф. др Дубравка Стојановић

Студент:

Јована Обрадовић ИС 14/49

Садржај

Увод.....	3
Лепота.....	101
Здравље.....	17
Еманципација.....	20
Закључак.....	24

Увод

По завршетку Великог рата, тек оформљена држава Срба, Хрвата и Словенаца ушла је у процес модернизације. Иако у тешком стању, које је обележило пре свега сиромаштво, али и инфлација, као и недостатак стамбеног простора, Краљевина СХС се, више него икад, зближила са остатком Европе, пре свега захваљујући авионском, и побољшаном железничком саобраћају¹, што је био први корак и у повезивању на културном плану.

Процес модернизације пратила је и социјална револуција², присутна у целој Европи, коју је неминовно пратила и коренита промена како женског положаја у друштву, тако и начина живота уопште. До краја Великог рата, а и након њега, жене су у правном смислу биле потпуно подређене мушкарцима, и од њих су зависиле, а удајом су правно изједначаване са малолетницима.³ Имајући ово у виду, није изненађујуће у коликој мери је процес женске еманципације значајан за модернизацију.⁴

Рат је изменио цео свет, и до тада свима познати начин живота, али се ово најпре односило на женски део популације. Док су мушкарци били на фронту, жене су их одмениле у оним сферама живота, у којима би, у било којој мање драматичној ситуацији, то било апсолутно немогуће. Оне су узеле учешћа у рату, Практични разлози утицали су на то да оне скину корсете и дуге, тешке хаљине, погодне само за пријеме у салонима. Пресвукле су се у, иронично названо, "ратне кринолине".⁵ Једном започета, овај нови тренд практичности игра важну улогу до данас.

Захваљујући тешњем повезивању разних крајева Европе, београдски модни салони, као и кројачи и кројачице у њима били су у блиским везама са модним центрима на западу континента. То су били Беч, Берлин, и Лондон, али највише Париз, који је успео да се

---

¹ Б.Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, Београд 2000, 10.

² Предраг Марковић, *Београд и Европа 1918-1941 (европски утицаји на процес модернизације Београда)*, Београд 1992, 51.

³ Р.Вучетић, "Жене у закону", у: *Приватни живот код Срба у 20. веку* (пр. М. Ристовић), Београд 2007, 133.

⁴ П. Марковић, *Београд и Европа 1918-1941*, 51.

⁵ Б.Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, 26.

одржи као светска престоница моде⁶, предвођена новим генерацијама креатора попут Габријеле Коко Шанел, Жана Патуа и Лисјена Лелона. Присутвом на сезонским представљањима нових колекција, и праћењем модних журнала, београдски модисти били су добро обавештени⁷, тако да су муштерији могли да понуде савршене копије париских модела, као и своје интерпретације истих. У главном граду Краљевине било је више салона за које се сматрало да су на европском нивоу, попут оног Руже Коен, који је и један од најстаријих (отворен 1910). Упоредо са већ устаљеном праксом копирања и интерпретације париских и бечких модела тоалета, временом је почела појава сасвим самосталних креација појединих власница салона, које су сматране врхунским уметницима. Дакле, подражавање западноевропског модног система било је кључ за настанак првих персонализованих модних дизајнера на балканским просторима.⁸ Веома цењен салон, такође и најскупљи, био је онај Ребеке Јаковљевић-Амодај, чији модели су достизали вртоглаве цене, и до 1600 динара, што је скоро цела једна чиновничка плата тог доба.⁹ Поред поменутих, модни узор наметнула је и филмска индустрија¹⁰ у процвату, па су диве са платна често биле главна инспирација тоалета широм Европе.

Током целог међуратног периода Париз је остао културни центар који диктира трендове, и на који се нова држава угледала, и то не само по питању одеће. Узор су биле француске даме, њихова грациозност, држање, француски парфеми, али и француски рецепти. Београд, "мали Париз"¹¹, одиграо је улогу која се од њега, као престонице нове државе, и очекивала – највише је допринео процесу европеизације начина одевања српског друштва. И не само по питању моде, Београд је и у осталим сферама прихватио ново доба. Културни садржај повећавао се из године у годину – примера ради, године 1919. основани су Београдска опера и балет, деценију касније Радио Београд је почео са емитовањем програма, а 1937. отворен је и Београдски сајам, на коме су се, између

---

⁶ Б.Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, 18-25.

⁷ Исто, 78.

⁸ Данијела Велимировић, *Александар Јоксимовић, мода и идентитет*, Београд 2008, 15.

⁹ Исто, 82.

¹⁰ Б.Поповић, "Модно информисање", у: *Приватни живот код Срба у 20. веку*, (пр.М.Ристовић), Београд 2007, 327.

¹¹ Б.Поповић, "Традиција и одевање", у: *Приватни живот код Срба у 20.веку*, 328.

осталог, организовали међународни салони аутомобила, спортске приредбе и модне ревије.¹² Ипак, то ново доба обележили су, пре свега, музика и плес – џез, фокстрот, танго, чарлстон, и друге игре. Сасвим у кораку са садржајем који су нудиле остале европске престонице, у Београду су се одржавале игранке, балови, маскенбалови и костимбалови, балови "на води", матинеи и приватни "журеви"¹³, а свака од ових прилика, као, уосталом, и свако доба дана, захтевало је одговарајућу, неписаним правилом прописану тоалету, што је само додатно раслојавало модну "збрку", на радост женских листова и модних салона.

Укључивањем жена у друштвене токове у послератном свету, многи до тада познати обрасци свакодневног живота и односа између полова потпуно су измењени. Улазак у друштво није се свео на пуко седење у кафеима – што говори податак да је већ 1919. на територији Србије било је две хиљаде факултетски образованих жена¹⁴, а исте године, септембра месеца, основан је Народни женски савез СХС. Главни правци борбе овог савеза, фокусирали су се на право гласа, грађанску једнакост и једнако право наслеђа¹⁵, а у циљу (правног) изједначавања оба пола.

Када се говори о ступању жена друштвену сцену и њиховом укључивању у јавну сферу друштвених догађања, не смеју се занемарити ни технолошке иновације, нови апарати и разна друга средства, који су женама, макар онима које су могле да их приуште, знатно скратили време проведено у кувању, прању и чишћењу, који су до тада подразумевали мукотрпан посао, и одузимали највећи део дана¹⁶. Ово је за последицу имало више слободног времена, које је било основни предуслов за било какав друштвени ангажман. Такође, слободно време за једну жену се повећава и утолико што је број порођаја био све мањи¹⁷, а број развода све већи, у просеку четири пута већи него пре рата.¹⁸ Дакле,

---

¹² Б.Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, 15-16.

¹³ Б.Поповић, н.д., 14.

¹⁴ П.Марковић, н.д., 55.

¹⁵ Исто, 51.

¹⁶ Р.Вучетић, "Могућ дан једне 'обичне' Београђанке", у: *Приватни живот код Срба у 20.веку*, 153-158.

¹⁷ П.Марковић, н.д., 51.

¹⁸ П.Марковић, "Породица", у: *Приватни живот код Срба у 20. веку*, 109.

сходно овим променама, мењају се и примарне друштвене групе, а самим тим, и целокупно друштво.

Поред тога што се школују и боре за право гласа, жене су се у периоду између два рата због својих напора морале свакодневно суочавати и са бројним предрасудама, препрекама, осудама, па чак и отвореним исмевањем, а некада су најоштрији критичари биле управо жене, верне традиционализму и животу под окриљем патријархата.

Шта ће се носити, како и када, била су кључна модна питања за сваку даму, а у међуратном периоду појавило се дијапазон нових модних избора, којима је једна жена могла да искаже свој јединствени стил. Нови трендови прекинули су сваку везу са прошлошћу, и ближом и даљом, и ударили су темеље једној новој естетици, која је са собом носила и другачије идеале и погледе на свет, али и вредности. Ти трендови су ретко кога остављали равнодушним, а многи су их сматрали, најблаже речено, скандалозним. Тако је модно питање, које је одувек превасходно више интересовало даме, сада постало и питање од општег значаја. У поменутом историјском контексту и друштвеним околностима, није чудо што су резултати ових промена и женских напора могли да се приметите и на нивоу свакодневице, која је својеврсно огледало епохе којој припада¹⁹. Сходно томе, мода међуратне епохе управо одговара наглим променама које су се десиле како у Европи, тако и у свету.

Тренд развоја "еманциповане" модне линије, започет још у другој половини 19. века, коначно је тријумфовао крајем прве деценије 20. века, када су равне, једноставне линије кроја који прати природан облик тела поставили основе савременом начину одевања²⁰. Иако је нове трендове у моди најавио још Пол Поаре у првој деценији 20. века²¹, она није наишла на велики одзив, и тек су двадесете године двадесетог века, тачније 1923. година²², донела велики и драматичан заокрет у дотадашњим поимањима лепоте.

---

¹⁹ Б. Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, 26.

²⁰ М. Прошић-Дворнић, *Одевање у Београду у 19. и почетком 20. века*, Београд 2007, 331-332.

²¹ Исто, 27.

²² Исто, 28.

До почетка Великог рата, женска мода истицала је на телу оне улоге које су у то доба жени биле намењене, дакле улоге супруге, а потом и мајке. Сходно томе, хаљине су биле изразито женствене, затворене, али су наглашавале груди и бокове, док су шешир и рукавице били неизоставан део тоалете приликом изласка у јавност.²³

Ипак, сада, почетком двадесетих, жена од стила требало је да понесе одећу строге, једноставне силуете, како би слобода покрета и динамичност, најважније одлике епохе, били неспутани.²⁴ Главни симболи ове нове, "гарсон" моде, били су спуштен струк, лишеност сувишних детаља и потпуно невидљиви женски атрибути. Жена као мајка и домаћица била је у другом плану, а на сцену је ступила жена – сифражеткиња, плесачица, авијатичарка, жена са слободом избора.

Мода овог раздобља је примала разне утицаје, пре свега из уметности и других култура, попут кубизма, или јапанских мотива - на тканинама²⁵, али и на лицу, у виду белог пудера и црвених усана. Модну инспирацију представљали су и догађаји који су тих година оставили утисак у јавности, попут открића Тутанкамонове гробнице, након чега је настао

Мода двадесетих година низ колекција вечерњих хаљина инспирисаних старим Египтом²⁶. Накит је био важно обележје гарсон стила²⁷, јер је постао упадљивији, услед веће обнажености врата и руку. У Београду су веома ношена била и крзна, која су популаризовали избегли руски аристократи, а која су за цело друштво и даље представљала својеврсан статусни симбол²⁸. Још једна асоцијација на двадесете је и кратко подшишана коса, у такозваном "бубикопф" стилу, која је изазвала бројне контроверзе, али се и релативно кратко задржала на модној сцени, јер ће овај стил ускоро заменити нешто романтичније фризури.

---

²³ Б.Поповић, н.д., 26-28.

²⁴ Исто, 18.

²⁵ "Декоративна изложба и мода", *Жена и свет*, 6, јун 1925.

²⁶ Б.Поповић, н.д., 29.

²⁷ Исто, 38.

²⁸ Исто, 29.

Тридесете године 20. века су донеле нешто женственије одевање у односу на претходну деценију, јер се сензуалност женских облика новим кројевима већ дискретно наглашавала, а толико популарни бубикопф заменила је нешто дужа, ондулирана коса.

Тридесете су такође биле и у знаку економске кризе, која је у Краљевину стигла са малим закашњењем. Због тога је једна тоалета сада морала да се носи више сезона²⁹, а скромност као једна од најлепших врлина жене је све чешће истицана у штампи. Тако је, рецимо, поздрављен апел групе сарајевских дама да се донесе указ по коме је за балску сезону дозвољено не више од једне тоалете, јер "у последње време париски модни салони почели су да лансирају моделе који истински представљају опасност по домаће буџете многих породица"³⁰. Али и поред тога, модом ове епохе господарили су космополитизам, углађеност, али и нови материјали и нешто женственији кројеви³¹.

Сам почетак четврте деценије обележили су романтични детаљи инспирисани викторијанском епохом, а до 1934. из женске моде уклоњено је све што је подсећало на мушку моду³², иако су до пре само неколико година као сасвим прикладна женска одевна комбинација истицани мушки фраккови³³. Средина деценије донела је још веће одвајање од "лудих двадесетих", јер су на модној сцени главну реч имале необичне, тканине пуне детаља, дезени са цифрама, словима, пругама, па и неки помало бизарни, попут мотива тамнопутог дечака који једе лубеницу³⁴. Током целе деценије поново су биле у моди рукавице, које су ношене у свим, па и у најсвечанијим приликама³⁵, а обавезан део свакодневне гардеробе био је и мидер, као средство за постизање што ужег струка.

Четврту деценију обележило је и нешто дискретније, природније шминкање, са мање упадљивих боја, а претеривање и ексцентричност двадесетих сменили су већа озбиљност у облачењу и понашању, у складу са туробном политичком атмосфером³⁶. Тих тридесетих

---

²⁹ Исто, 61.

³⁰ "Скупоћа моде и покрет сарајевских госпођа", *Жена и свет*, 12, децембар 1931, 7.

³¹ Исто, 35-40.

³² Исто, 41.

³³ "А зашто не и фрак...?", *Жена и свет*, 5, мај 1926, 23.

³⁴ Б.Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, 42.

³⁵ Исто, 46.

³⁶ Исто, 47.

ни мода није остала имуна на економску оскудицу, па су у новинама чести текстови попут "Више изгледа исте хаљине", "Реновирање мало изношене хаљине"³⁷ и слично, а чести су и шнитови, помоћу којих је нека скромнија дама могла сама себи да сашије хаљину, као и разне друге довитљивости које би могле помоћи да се постигне скупоцен и софистициран изглед уз мало новца.

Штампа је, као и другде у свету, била главно средство информисања када је реч о модним питањима, а била је и средство модне популаризације у друштву. Почети модних листова за жене несумњиво су почивали на темељима признања конзервативног, патријархалног друштва да жена има још једну функцију, ону заводничку³⁸, а у домаћој јавности, светске модне публикације, као и периодични женски и породични часописи, појављују се упоредо са усвајањем европског начина одевања³⁹. Даме су могле да бирају између страних часописа, међу којима су најцењенији били "Мари-Клер" и "Vog", и домаћих листова, од којих је "Жена и свет", месечник коришћен за потребе овог рада, био први који је својим темама одговорио на измењен положај просечне жене тог доба, и њена, највероватније, проширена интересовања⁴⁰.

"Жену и свет" основала је управо једна жена, Јелена Зрнић, која је часопис до 1929, заједно са сестром Александром Јовановић и уређивала, а 1929. часопис је продат штампарији Драгутина Грегорића. "Жена и свет" је покривао теме од сексуалног васпитања деце, па до рецепта за зимницу, па стога и не чуди што је био и један од најтиражнијих. Честе су биле и анкете, углавном на тему горућих друштвених питања, попут женског права гласа, или (не)способности жене да буде запослена мајка и домаћица, али су редовни били и модни извештаји из европских престоница, и преведени текстови страних, углавном француских, часописа. За овај часопис писале су многе познате и учене жене тог доба, попут Десанке Максимовић, Ксеније Атанасијевић, Милице Јаковљевић (Мир-Јам)⁴¹ и других, што сведочи о угледу и популарности који је

---

³⁷ Жена и свет, 5, мај 1934, 31.

³⁸ Н.Тодоровић-Узелац, *Женска штампа и култура женствености*, Београд 1987, 54.

³⁹ М. Прошић-Дворнић, *Одевање у Београду у 19. и почетком 20. века*, 452.

⁴⁰ Б.Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, 55-58.

⁴¹ Преузето са сајта: http://digitalna.nb.rs/sf/NBS/casopisi_pretrazivi_po_datumu/zena_i_svet, 29. август 2019.

овај месечник уживао код већине жена међуратне епохе. Са тиражом од 60 хиљада примерака, прво један од најтиражнијих, а потом, од 1927. године најтиражнији лист⁴², несумњиво је поуздан сведок епохе којом се бави овај рад.

---

⁴² Н.Тодоровић-Узелац, Женска штампа и култура женствености, 57-8.

Лепота

Измењен начин живота након Великог рата захтевао је прилагођавање у сваком смислу, па тако и у погледу физичког изгледа, који је женама, као никада до тад, задавао много мука, и одузимао како времена, тако и новца. Требало је пратити дух "новог времена", а не бити исмејана као "помодарка". Требало је имати тоалету за свако доба дана, али одавати утисак скромне жене. Требало је привући пажњу, а бити ненашминкана. Требало је пленити изгледом, али су идеалним врлинама сматране скромност и чедност.

Дуга сукња, до земље, или свега пар центиметара изнад ње, морала је током Великог рата да уступи место једноставнијим, сведенијим, а пре свега, из практичних разлога, краћим моделима⁴³. То је до краја прве деценије 20. века било незамисливо. Удобност и лишавање сувишних детаља коју су наметнула тешка ратна времена остала је на цени. Ипак, оваква естетика није свима била по вољи, јер су жене "које су до јуче видно истицале своје примамљиве облине, под калупом данашње моде за једну ноћ су изгубиле и груди и бедра и трбухе. Све је ишчезло под правом линијом данашње моде и жена сада испада нека врста даске. Она сада личи на правоугаоник. Данашња женска хаљина састоји се из два прошивена правоугаоника кроз која се провуче женско тело"⁴⁴. Ова нова, андрогена мода, најбоље је визуелизовала основни наратив женског света послератног периода – изједначавање са мушким светом, или макар прве праве кораке ка томе. Ипак, дечачки тренд тзв. "секслес" моде у одевању, није се одржао и када је у питању лепота женског лица.

Лепа одећа подразумевала је и лепу и дотерану фризуру, и ништа мање лепо, и неговано, лице. Како у другим земљама, тако ни у Југославији жене нису остале имуне – ни на модне трендове, а још мање на експанзију најразличитијих козметичких средстава, која су им обећавала да, у кратком року, постану најбоља, и најлепша, верзија себе. Дотеривати се и водити рачуна о себи постао је услов, који је свака жена морала да испуни, уколико жели да се назива "женом од стила". Као никада пре, пажња је поклањана козметичким саветима, лекцијама из бонтона, готово у истој мери колико и рецептима. Такво

---

⁴³ Р. Вучетић, "Изглед жене", у: *Приватни живот код Срба у 20. веку*, 144.

⁴⁴ "Права линија", *Жена и свет*, 5, мај 1927, 12.

расположење омогућило је да руж и пудер, а одмах за њима и бројна друга козметичка средства, огромном брзином нађу пут до торбица великог броја жена. Кармин је постао један од највољенијих модних детаља.

"Жена и свет" доноси бројне рекламе које обећавају чист тен, крупне очи, беле зубе. Појављују се и нови "инструменти" и технике у улепшавању, попут увијача трепавица "карлаша"⁴⁵, и свакојакних помада разноразних намена, а мода која открива све више коже најавила је и појаву првих препарата за уклањање нежељених маља. Апотеке су се рекламирале нудећи разне креме и лосионе "против пега и флека, за масну и суву кожу, уље за пораст трепавица, камфор млеко против проширених пора..."⁴⁶

Већа слобода говора по питању сексуалности и женска еманципација, довели су до тога да још неке теме, до тада закопане дубоко у сфери приватног, дођу на дневни ред. Такав је случај био и са доњим вешом, када су се, двадесетих година, први пут појавили цртежи⁴⁷ рубља у рекламама и новинама. Жена међуратне епохе посвећивала је нарочиту пажњу доњем рубљу, који је сматран "драгоценим омотом њене лепоте"⁴⁸, и израђиван је од квалитетних материјала и у разним бојама. Ништа мање важни за елеганцију једне даме били су и огртачи "за по кући", пиџаме и спаваћице, којима је у модним прилозима посвећена прилична пажња.

Већа обнаженост женског тела, а посебно женских ногу, довела је до усмеравања пажње ка извлачењу максимума лепоте истих. О томе, између осталог, сведочи и један подужи текст⁴⁹, који подучава жене правилном ставу и положају ногу при седењу, ходу и стајању, истичући важност савладавања ове вештине у односу на предратну жену, која када би "ушла у собу као торта испод звона, вукући по поду, свој 'шлеп', свеједно је за њу како корача, и колике су јој ципеле. Јер њој је из њених хаљина вирио само нос, као мишић из рупе". Посебно се наглашава важност грациозне женске ноге као главног адута у освајању супротног пола: "Јер данас је једно време – услед кратког и припијеног женског одела које

---

⁴⁵ "Колмовање трепавица проста тајна лепоте очију", *Жена и свет*, 10, октобар 1932, 11.

⁴⁶ *Жена и свет*, 9, 15. септембар 1936, 47.

⁴⁷ М. Прошић-Дворнић, *Одевање у Београду у 19. и почетком 20. века*, 327.

⁴⁸ "Рубље отмене жене", *Жена и свет*, 2, фебруар 1925, 14.

⁴⁹ "...познаћу те по кораку...", *Жена и свет*, 8, август 1927, 14-15.

оцртава све линије тела – кад је умети ходати и умети седети за женско чељаде важније него имати лепо лице и велик мираз". Колико је танка нога чинила важан део целокупног изгледа двадесетих година говори и једна прича из Америке, коју до детаља преноси "Жена и свет"⁵⁰. Наиме, срећу ћерке једног милионера из Чикага упорно је кварило то што је лепа "само од главе до колена, јер је телом савршена; била би слатка и од главе па све до пете – само да јој вадле нису као, рецимо, пањеви". Како би решила проблем пуначких потколеница, одлучила се да потражи помоћ естетске хирургије, тачније, нове методе топљења сувишне масти дијатермичном струјом, једног тамошњег познатог доктора: "А тада је дошао чувени чикашки пластични хирург, др Хенри Скајерсон, и рекао: 'Умири се, истопићемо ми то ваше сало!' Рекао, учинио, и нису се добили – чварци, него чаробне ноге мис Пич Браунинг, којима се сада диви цео Чикаго!".

Поменути случај није био усамљен, јер је естетска хирургија заиста почела да се развија великом брзином, управо у периоду између два светска рата. Корекције су биле могуће на готово свим деловим тела, али је акценат ипак био на лепоти груди, то јест изгледу женских дојки. О томе, између осталог, пише и др Лауфер, који је дуго година вршио естетске захвате, а усавршавао се у Паризу и Берлину: "Оперисемо клемпаве уши, да испунимо жељу дотичне особе, јер та особа мисли, да је смешна због својих ушију. Оперисемо разне младеже на образу, оправљамо седласт и кукаст нос и све остале деформације носа по жељи дотичне особе...Стога немамо ни разлога, да с дојком чинимо изузетак и треба да разне деформације њезине оперисемо, као што то чинимо и са деформацијама других органа"⁵¹ У Краљевини је један од најпознатијих био Дорословчев Козметички завод, са импресивном листом доступних естетских корекција⁵². За оне које не желе да иду "под нож", у понуди су биле разне креме са додатком хормона, које су обећавале чуда.

Ипак, од свих новитета, нови тренд шминкања сматран је најконтроверзнијим од свих новитета, и подигао је највише прашине. Створио је раздор, и огроман отпор, у јавности. У

---

⁵⁰ "Растапање сувишне пуноће", *Жена и свет*, 10, октобар 1927, 18.

⁵¹ А.Лауфер, "Естетична хирургија", *Жена и свет*, 6, јун 1932, 18.

⁵² Р.Вучетић, "Могући дан једне 'необичне'Београђанке", у: *Приватни живот код Срба у 20. веку*, 160.

грађанским, али истовремено и даље патријархалним круговима, такве слободе⁵³ у шминкању и понашању нису биле пожељне. О томе најбоље сведочи анкета о шминкању, започета у јануарском броју "Жене и света" 1925. године. Пристигли женски одговори, углавном су ватрено оптуживали нашминкане даме за, у најмању руку, моралну деградацију београдског друштва, а и женског рода уопште. С обзиром да пудер и руж нису могли ни на који начин да допринесу улози жене као мајке и домаћице, једна љубитељка традиционалних погледа на свет је своје неистомишљенице, у одговору на анкету, окарактерисала као "појаве достојне жаљења", које су "заборавиле на осећај и дужности материнства"⁵⁴.

Поред отворених напада, још један начин оглашавања оних који су чезнули за "старим временима" били су сатирични текстови, попут једног у коме се ношење пудера пореди са камуфлажом у рату⁵⁵, а остала је забележена и изјава да их "неће познати на Страшном Суду, могло би им се ипак напоменути да је, како се каже, лице огледало душе – и не приличи се одвећ подваљивати том огледалу".⁵⁶ Све у свему, отпор је био и велики, и трајан, па чак и на самом крају "лудих двадесетих" штампа и даље сведочи о једнаком разочарању овим новим трендом.⁵⁷

Ипак, баш у овом периоду, козметичке куће попут *Bourjois* или *Elisabeth Arden* прославиле су се и изградиле име у свету неге лепоте, којем жене и данас верују. Производи попут пиринчаног пудера и црвеног ружа постали су неизоставан део тоалете већине жена, а узор већине дама при шминкању, биле су диве немих филмова.⁵⁸ Неке су их употребљавале искључиво увече, другима је шминкање био део јутарње рутине, али једно је било сигурно – модерна, независна, жена у тренду, није могла да се замисли без наведених производа на свом лицу. Као ни без, подразумева се, цигарете или муштикле⁵⁹, аксесоара који је, до пре само неколико година, био резервисан искључиво за господу.

---

⁵³ Б. Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, 38.

⁵⁴ *Жена и свет*, 2, 15. фебруар 1925, 3.

⁵⁵ П. Де Тревиер, "Камуфлажа", *Жена и свет*, 5, 15. мај 1925, 11.

⁵⁶ "Шминкање, лице је огледало душе", *Жена и свет*, 6, 15. јун 1925, 12.

⁵⁷ "Будите природне", *Жена и свет*, 8, август 1929, 9.

⁵⁸ Б. Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, 38.

⁵⁹ Р. Вучетић, "Изглед жене", у: *Приватни живот код Срба у 20. веку*, 146.

Чак и новине признају да "данас, нарочито после Светског рата, дама која не пуши, сматра се као сасвим заостала у цивилизацији".⁶⁰ Наравно, стил живота испуњен оваквим луксузом једној жени је могла да пружи само урбана градска средина, али урбана у оној мери у којој једно патријархално друштво у процесу модернизације може бити.⁶¹ Ипак, дотерана госпођа, накарминисаних усана, убрзо је дефинитивно свргла са трона румену дугокосу домаћицу. Да је таква жена постала свакодневна, општеприхваћена појава, сведочи и кратак текст "Шта мушкарци воле на жени": "Воле црвено шминкане усне, јер их лакше нађу због њихове живе боје. Воле свилене чарапе, јер побуђују жељу да буду близу жени као и оне. Воле кад жене запале цигарету..."⁶².

Међу свим променама које је међуратна епоха донела, најрадикалнија ипак је била промена женских фризура. Некада главни симбол женске лепоте, дуга и негована женска коса, готово преко ноћи је постала "демоде". Популарне "бубикопф" фризури, сасвим кратке косе до изнад браде, чија је ера започела у зиму 1923. године⁶³, виђале су се све чешће на улицама, и поред тога што је упоредо са њима, растао и број самопрокламованих чуварки моралне чистоте београдских госпођа, противница оваквог "помодарства". Кратка коса је, по њиховом мишљењу, била најјаснији знак да "су данашње девојке напустиле, управо изгубиле, само онај конвенционални начин 'вођења љубави' "⁶⁴. Тзв. "шишаве девојке" се називају и "особама без пола", а о њиховој моралној декаденцији најбоље сведочи то што јој је "нова лозинка за брак *једнакост*, никако *пошљаност*"⁶⁵. И поред овако оштрих критика, популарност бубикопфа није опадала. Да је настала општа појава за скраћивањем коса сведоче и бројне фризерске рекламе у штампи, у којима је посебно наглашено да су специјализовани управо за бубикопф.

---

⁶⁰ "На који начин пуше жене у Америци?", *Жена и свет*, 2, фебруар 1931, 15.

⁶¹ Б. Поповић, "Специфичности модног укуса српске средине", у: *Приватни живот код Срба у 20. веку* (пр. М. Ристовић), Београд 2007, 341.

⁶² *Жена и свет*, 2, фебруар 1932, 15.

⁶³ Б. Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, 35.

⁶⁴ "Наилази време, кад ће мужеве зазидавати своје жене", *Жена и свет*, 8, август 1925, 4.

⁶⁵ Исто.

Али, љубитељке дугих коса ускоро су могле да одахну. Већ крајем "лудих двадесетих", а увелико почетком тридесетих, на сцену се вратило нешто од старе романтике у моду. Уз хаљине женственијих кројева, у "пагодском стилу"⁶⁶, бубикопф, у својој "ондулираној" верзији, био је идеалан. Салони су сада нудили експрес ондулирање, и лажне пунђе, од ситних локни, које су се, за вечерње прилике, могле накачити на бубикопф. Коса тридесетих је, дакле, требало да буде, кратка, али женствена, и ипак довољно дуга, да се може увити. Карактеристично за ову фризуру био је иза уха "мали увојак звани англиз – по некадањој моди дугачких и крутих увојака који су се носили прво у Енглеској, а затим у целом свету (и код нас су били модерни пре двадесетак година)."⁶⁷. Тако су се сада даме окренуле задатку пуштања косе, а часописи су их, утешно, охрабривали: "Управо кроз годину дана имаћете онолико косе колико је потребно да будете лепо очешљане – поручују из Париза. Да ли је уопште вредело сећи косу? Али то је друго питање, за други пут."⁶⁸

---

⁶⁶ "Један степен, два степена, три степена – или: 'пагодски стил' ", *Жена и свет*, 2, фебруар 1931, 16.

⁶⁷ "Кад је коса порасла", *Жена и свет*, 12, децембар 1927, 22.

⁶⁸ Исто.

Здравље

У међуратном периоду теме здравља и здравог живота у врло су уској вези са његовим утицајем на физички изглед жене, а посредно, захваљујући новом, "мршавом тренду", долази и до експанзије поборника здравог живота, као и љубитеља спорта. Спорт је у међуратном периоду постао масовни друштвени феномен⁶⁹, али и пожељна здрава навика, попут јахања. Бављење спортом, као и спортски догађаји, попут трка, у којима су неке жене и учествовале, постали су место друштвених окупљања, а тиме свакако створили потребу и за посебну тоалету, то јест спортску гардеробу, на пример белу тенис хаљину.⁷⁰

Начин исхране заправо је показатељ свих промена у друштву, тако да се анализом може сагледати у каквим условима ко живи, на ком је друштвеном нивоу, чему стреми, укратко, могу да се прате цивилизацијски степен и утицаји средина с којима се долази у додир.⁷¹ Како се једе, чиме се једе, говоре посматрачу много више од онога што се чини на први поглед.⁷² Двадесети век донео је потпуно прихватање средњеевропске исхране⁷³, а рецепти понуђени у "Жени и свету" често су подразумевали јела интернационалне кухиње, попут американског сендвича или француских кроасана. Стране жене биле су узор не само у кухињи, већ и ван ње – хваљене су биле енглеске даме због своје виткости.

Измењена мода захтевала је и одговарајућу фигуру која се с њом "уклапа", и заједно чини једну складну целину, својеврсан модни израз. С обзиром да је било незамисливо да једна обла, пуначка, предратна дама понесе лаку, кратку хаљиницу са спуштеним струком и фалтама, жене су се нашле пред новим изазовом - трендом држања дијета. Лекари су негодовали: "Када сте, у ранија времена, препоручивали понекој болесној жени дијету

---

⁶⁹ П.Марковић, *Београд и Европа 1918-1941*, 71

⁷⁰ "Тенис хаљина", *Жена и свет*, 5, мај 1932, 50.

⁷¹ Т.Чолак-Антић, "Један кратак поглед у књигу рецепата", у: *Приватни живот код Срба у 20.веку*, 362.

⁷² Исто.

⁷³ Исто, 368.

много блажу, могли сте унапред знати да ваше наредбе неће бити извршене: жене 'нису могле' да издрже дијету. Сада мода захтева – и оне издржавају и много горе режиме који се противе здравом разуму".⁷⁴ Због своје тесне везе са праћењем "мршаваг тренда", исхрана је постала једна од омиљених тема. Идеална жена требало је да има обим струка 42 центиметра, без којих силуета "није у милости тиранке моде".⁷⁵

Мерило популарности неке дијете је била њена ефикасност, односно на првом месту брзина којом је давала резултате, ма каква одрицања да је подразумевала. Зато је, врло често, одабрана дијета била изазов, како за женску издржљивост и карактер, тако и за, нажалост, женино здравље. Бројни чланци нутрициониста и лекара у "Жени и свету" опомињу жене на штетности оваквих, најблаже речено, сурових режима исхране, а управо кроз њих и сазнајемо које су то биле општеприхваћене и највољеније дијете. Једна од најдрастичнијих била је такозвана "сува дијета"⁷⁶, током које се није уносила никаква течност, па ни вода. Популарна је била и "холивудска дијета"⁷⁷, која се састојала из три јајета и грозда гроздја дневно. Ипак, и поред алармантних текстова о опасности коју ови режими носе са собом, чини се да је, како у домаћој јавности, тако и на светском плану, у то доба бити гладан било у моди.

Осим дијета, пут до витке линије подразумевао је и честе масаже, вреле купке - које су, наводно, топиле масне наслаге - али и гимнастику, спорт, или рекреацију било које врсте. Препоручиване су и бање, Рогашка Слатина, Карлсбад, бања Врујци, то јест, оне бање у којима је доступно купање сумпорним киселинама и соним хлоратима. Посебно пожељним сматрало се бављење пливањем или јахањем. О коликим крајностима се, у понеким случајевима, радило, приликом придржавања нових правила исхране, сведочи и вест да је бароница Анри де Ротшилд умрла од глади, након десетогодишњег строгог поста од, иронично, "нечега што у париским болницама зову 'болест сиротиње' "⁷⁸.

---

⁷⁴ "Самоубице – Шта се данас ради за љубав модерне мршаве силуете", *Жена и свет*, 6, јун 1925, 13.

⁷⁵ "Идеал 42", *Жена и свет*, 6, јун 1926, 18.

⁷⁶ Исто.

⁷⁷ "18 дана поста", *Жена и свет*, 10, октобар 1929, 16.

⁷⁸ "Једна Рочилдова умрла од глади", *Жена и свет*, 12, децембар 1926.

Оно што су стручњаци препоручивали као најбољи начин за постизање идеалне линије у штампи била је уравнотежена исхрана, у комбинацији са повећаном физичком активношћу, али су се, ако је судећи по сталним критикама и опоменама лекара у штампи, даме радије одлучивале за екстремне режиме гладовања.

У "Жени и свету" се појављује све више текстова на тему нутритивне вредности намирница и њиховом комбиновању, али уз стално истицање корисности глади, о којој "ће вас поучити понајпре народно правило: боље недојести него ли прејести. Сасвим дебели, а у годинама, нека се навикавају да буду помало и гладни: то им је спас".⁷⁹ Тада се, ради лакше управљања према овим саветима, помињу и калорије у храни, а њихово бројање, и коришћење калоријских таблица из немачких уџбеника⁸⁰ постало је једно од основног оружја током дијете и борбе са сувишним килограмима. Тако је мода, посредно, и поред штетних дијета и њихових поборница које су биле спремне и живот да дају, утицала и на, са друге стране, рађање једног свеопштег тренда здрави(ји)х животних навика. Судећи према новинарима "Жене и света" жене се данас више баве спортом него мушкарци, али би оне требало да се ограниче на спортове за жене, јер би спорт требао да "у жени буди смисао за ритмику, да очвршћује и грацијом васпитава женино тело"⁸¹.

Ипак, делује да је више било оних који су у целом овом случају моде изгладњивања видели оно лоше што је она проузроковала, а од њих највише лекари. Додуше, било је и оних који су своје неслагање умели да искажу и духовитије, али са поентом која остаје једнако наглашена, као и сувопарни лекарски апели, попут ове: "Зато се свака склоност за заобљеност и дебљање мора да потискује енергично чак и по цену аскетског живота. То јест: ако хоћете да будете лепе, живите као калуђерице, као преподобна мати Ангелина на пример, па ћете бити лепе. Али, ако ћете у калуђерице, - шта ће вам, ког врага, да будете лепе?!".⁸²

---

⁷⁹ "Скидајте сало!", *Жена и свет*, 5, мај 1927.

⁸⁰ П.Марковић, *Београд и Европа 1918-1941*, 68.

⁸¹ "Жена и спорт", *Жена и свет*, 6, јун 1932, 30.

⁸² "Све за лепоту!", *Жена и свет*, 10, октобар 1927, 16.

Еманципација

Жена, која је до пре само коју годину припадала приватној сфери, сада, као и мушкарац, почиње да припада и јавној.⁸³ Сем што је стекла већу слободу избора – школе, шминке, облачења, она се укључује и у друштвени живот. Он је са собом носио права, али и обавезе. Жена је, готово преко ноћи, стекла право да се бави спортом, да вози кола, да носи фризуру и шминку по сопственом избору. Са друге стране, то је наметнуло жени додатна правила и обавезе – требало је имати одговарајућу тоалету за сваку од тих прилика, а свакако и сасвим много стрпљења, за све предрасуде које су пратиле даму која се, по сопственом нахођењу, креће у друштву, користећи новостечене слободе, које нису свима биле по вољи. За веома кратко време, женски свет је прешао велики пут, од тога да је за облачење неопходна помоћ собарице, до доба у којем је мушки фрак на жени био одраз софистицираног укуса. Са друге стране, и поред свих критика, остаје неспорно да је простора за прихватање свих либералнијих, напреднијих идеја и схватања у друштву ипак било, и да су темељи који су постављени двадесетих година били чврсти.

Међу критичарима "помодарства" је било и мушкараца и жена. Било је тешко прихватити новине, посебно тако радикално другачије у односу на добро познати, предратни модел облачења, понашања, и живљења уопште. Потпуно различити од свега на шта се до тад навикло, нови трендови прожимали су различите и многобројне аспекте свакодневног живота – физички изглед, међуљудске односе, чак и исхрану. Тако су створане групе ватрених противника, али и једнако ватрених поборника ових промена, са ретким случајевима у "сивој зони".

У склопу женског питања, које је било једно од горућих и најконтроверзнијих међуратне епохе, најважнија тачка била је питање права гласа жена⁸⁴, на чијем добијању су предано радила женска удружења. Она су у "Жени и свету" често истицана и хваљена, па је тако, у том часопису, иако иначе без тема политичке природе, ипак у неколико текстова пружена

---

⁸³ Р. Вучетић, "Излазак жена на јавну сцену", у: *Приватни живот код Срба у 20. веку*, 136. стр

⁸⁴ П. Марковић, "Политички и прави оквир родних односа између два светска рата", у: *Приватни живот код Срба у 20. веку*, 103.

подршка у овој борби. У једном од њих позивају се даме⁸⁵ на учешће у манифестацијама и митинзима које организује Женски покрет: "Јер нашим женама, онима које су свесне, није до губљења времена: хтеле би што пре да дођу до оних права које у овом часу имају поготово жене целог културног света".

Скраћивањем сукања и косе, жене су стекле већу слободу покрета, што им је омогућило слободније ходање и атрактивније истицање тела⁸⁶, и, као што је већ речено, бављење многим спортовима. Нагло откривање тела које је обележило послератни период имало је још једну последицу - све веће зближавање мушкараца и жена на јавним местима, што се посебно дало приметити на плажама⁸⁷, које су у међуратној епохи ретко кад биле одвојене искључиво за један пол.

Са овим првим, уочљивијим променама, уследиле су, неминовно, и промене на унутрашњем плану, првенствено у поимању културних потреба савремене жене, забаве, слободног времена, али и мушко-женских односа. Сурова критика свих ових промена неретко је долазила и од самих жена. Нова схватања којима је велики број дама био наклоњен окарактерисан је не само као непримерен и разоран за склад породичног живота, већ и као нешто "у чему има много опасности по срећу жене"⁸⁸. Готово сви чланци писани од стране жена који осуђују новопечене "помодарке" садрже у себи мотив одвајања "њих" и "нас", при чему су ауторке ових текстова "праве" жене, а њихове неистомишљенице нека врста девијантног облика женског постојања, с обзиром да им се одриче свака могућност да буду узорне супруге, а поставља се и питање⁸⁹ да ли су уопште у стању да постану мајке.

Прво право пробијање баријера између мушког и женског света пратио је и почетак демистификације у питањима секса, слободне љубави, као и оних која су се тичала брака, брачних проблема и улога супружника. Штавише, брак постаје све више неодвојив од

---

⁸⁵ "За женско право гласа", *Жена и свет*, 10, октобар 1927, 6.

⁸⁶ Р. Вучетић, "Изглед жене", у: *Приватни живот код Срба у 20. веку*, 144.

⁸⁷ П. Марковић, Београд и Европа 1918-1941, 67.

⁸⁸ "Наилази време, кад ће мужеве зазидавати своје жене", *Жена и свет*, 8, август 1925, 5.

⁸⁹ Исто.

појма полне љубави, и полног живота.⁹⁰ Док су током двадесетих полемике око (не)моралности нове моде нападне шминке и кратке косе биле у центру пажње, тридесете су, понесене брзом либерализацијом, донеле већу полемику на ове теме. У само једном броју "Жене и света" некада је било и по више текстова који су расправљали ова питања, и то на један објективнији начин, лишен сваке романтике. Наслови попут: "Еротика и женски позив", "Зашто у браку влада досада?", "Феминизам и љубав", "Брачна нетрпељивост" и слични, нису више били ништа изненађујуће. Кроз текстове са оваквом темом се провлачила извесна доза разочарања у брак и мушко – женске односе. Жене су разочаране због убеђења да је велик мираз гаранција за удају, што је било у контрасту са романтичном сликом идеалног мушкарца, која је пласирана у популарној женској литератури. Неверство мужа је изгледа било још један велики љубавни проблем, а судећи по једном одговору на забринуто писмо читатељке у "Жени и свету", таквих примера било је пуно, јер поменути муж "није усамљен случај, нити се по било чему разликује од других мужева"⁹¹. Да је прељуба супруга било једно од општих места бракова тог доба на свој начин сведочи и једна од кратких прича које су објављиване у скоро сваком броју "Жене и света". У њој уцвељена, скромна супруга, на ивици финансијске егзистенције након раставе од мужа, тријумфује над његовом љубавницом, након што је он, после кратког сусрета на балу, увидео своју погрешку и сву тежину положаја у који ју је довео, и вратио се кући. Ова прича одсликава и колико је жена финансијски била зависна од мушкарца у брачном односу, па стога не чуди што је брачна срећа, и како је постићи, било једно од најважнијих питања живота сваке жене.

С тим у вези, већа слобода значила је и већу самосталност, а жене су је, доказавши своју и радну и сваку другу способност током Великог рата, свакако добиле. Зато је део пажње у штампи посвећен промоцији женског рада, и предлозима шта би она требало да ради уколико реши да доприноси кућном буџету. Сем занимања чиновнице⁹², ново занимање

---

⁹⁰ Р. Вучетић, "Однос према браку, слободној љубави и сексуалности", у: *Приватни живот код Срба у 20. веку*, 141.

⁹¹ *Жена и свет*, април 1937, 8.

⁹² "Не стиде се рада", *Жена и свет*, 4, април 1927, 57.

је и дактилографиња⁹³, а чак се промовишу и нека мушка занимања, попут ватрогасца⁹⁴. Али, део пажње добила је и супротна страна, па су се могле прочитати и критике модерне запослене жене, како "она зна, као и њена баба што је знала, да она саму себе може издржавати у животу ако хоће. Али она је мање мудра и наваљује да буде тако".⁹⁵

Колико су и тадашње жене сматрале важном ову нову слободу у одевању, и да је она значила много више од пукe промене стила, сведочи и тврдња да "кад жена понесе панталоне – то ће бити најреволуционарнији корак који је икада учинила, и значиће највећу моралну и душевну промену уопште у обостраним односима између полова".⁹⁶ Они који подржавају нов поредак размишљали су на следећи начин: "Па кад је већ приморана да сама зарађује свој насушни хлеб као и мушкарац, зашто јој се одузима право да буде равна њему? Да ли само зато што он носи панталоне: без сумње. Онда молим немојте толико протестовати што она тежи да и њен спољашњи изглед буде сличан човековом".⁹⁷

Мода и праћење трендова су зато често сматрани кривцима за све што су конзервативни кругови сматрали лошим. Продирући и у руралније крајеве, градска предграђа и варошице, таквих кругова било је све више, јер су ту традиционалне идеје патријархата много дуже опстале. Мода је дизала велику прашину, јер та "жеља за допадањем", како је названа, "убија и последње добро и оно последње што је жену чинило женом, којој се са пуно обзира и поштовања приступило".⁹⁸ Специфичности сеоског начина живота створиле су један посебан варошки стил⁹⁹, који се састојао из комбинације грађанског одела са елементима сеоске ношње. Очигледно, луксуз јутарњег пудерисања пред огледалом, и поподневног испијања кафе са пријатељицама морао је да сачека – на селу, у још увек тешким условима свакодневних живота, за сујету и питања лепоте још није било довољно места. Жена је ту, припадала она по својим уверењима оним

---

⁹³ "Типкати", *Жена и свет*, 6, јун 1927, 20.

⁹⁴ "Жена у мушким позивима", *Жена и свет*, 6, јун 1927, 13.

⁹⁵ "Брак по моди", *Жена и свет*, 9, септембар 1927, 8.

⁹⁶ "За 30 лета све жене ускочиће у панталоне", *Жена и свет*, 8, август 1927, 10.

⁹⁷ "Зашто толико вичу...?", *Жена и свет*, 10, октобар 1927, 10.

⁹⁸ Исто.

⁹⁹ Б.Поповић, "Традиција и одевање", у: *Приватни живот код Срба у 20. веку*, 324.

конзервативним, или "помодаркама", ипак још увек била осуђена на две основне, пре толико векова научене улоге, домаћице, мајке, а неретко и радне снаге.

Закључак

Нема сумње да је међуратна епоха неповратно и коначно изменила свет. Феномен глобализације, присутан од краја рата, повезао је и зближио свет, а захваљујући технолошким иновацијама, између осталог, културна размена била је бржа но икад. Упоредо са продором нових идеја слабиле су, још увек постојеће, стеге, које су наметнуле норме још увек веома патријархалног друштва нове државе, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Утолико је нагли "скок" у 20. век и оно што он стварно идејно носи у југословенском друштву још драстичније истакао све различитости у односу на до тад устаљен систем вредности. Стога драматичне, ламентирајуће критике новог света, често претерано морализаторског карактера, не треба одмах осудити, нити их употребити као премисе за закључак да је српско друштво било екстремно назадно или непријемчиво за промене. Треба нагласити и велику разлику између начина живота на селу, инертног и у вечитом заостајању, и у граду, који је лакше примао спољне утицаје и "мешао" људи различитог порекла, образовања, па стога и укуса, јер је то од кључног значаја за многа питања свакодневног живота, а мода је свакако једно од њих.

Оно што се највише разликовало је био друштвени положај жена, које су почеле да чине важан фактор у функционисању друштва, узимајући за себе све више простора у јавности – писањем, сликањем, новинарством, политичким ангажманом, укратко - на све оне начине на које су и мушкарци до тада давали допринос културном и научном животу своје земље. Свакако, степен модернизације Београда не може се поредити са осталим, руралнијим деловима нове државе, али је за све жене напредак постигнут у међуратној епохи био важан доказ да нису биолошки предодређене да живе између четири зида.

Ова свест о једнакости први и најбурнији израз имала је у моди. Баш зато је она у себи садржала, поред пркоса испољеног у облику до тад невиђено кратке сукње, и елементе мушке моде, попут поменутог фрака. Нова мода требало је да посматрачу покаже неустрашиву, намерно упадљиву жену која нагласак у својој тоалети ставља на естетику која јој се допада, а не на женске атрибуте, и можда да укаже на то да се она облачи мање

за удварача, а више због себе. Зато је већина критичара овакве филозофије жене оптуживала за себичност и небзирност, у односу на брижне старамајке.

Начин одевања који открива довео је до ослобађања стега и када су у питању теме секса, брака и тзв. слободне љубави. То је додатно изменило односе међу половима. У женској штампи почиње отвореније да се пише о сексуалности и брачним проблемима, који су до тада били табу тема можда и за саме супружнике, што све више почиње да преплиће концепте приватног и јавног.

Животи жена су тако, услед ратних околности, кренули , спорим корацима, једним сасвим новим током. Ипак, историјске околности омогућиле су ту промену, али је само жеља и свесни напор могао да доведе до дубоких и трајних промена. Модни трендови били су огледало већ постојећих, а потом и покретачи нових промена у друштву, и тако играли важну улогу у процесу мењања света, и положаја жена у њему.

Списак литературе:

1. Danijela Velimirović, "Aleksandar Joksimović. Moda i identitet", Beograd, 2008.
2. Peđa J. Marković, *Beograd i Evropa 1918-1941 (evropski uticaji na proces modernizacije Beograda)*, Beograd 1992.
3. Бојана Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, Београд 2000.
4. Mirjana Prošić-Dvornić, *Odevanje u Beogradu u 19. i početkom 20. veka*,
5. *Приватни живот код Срба у 20. веку*, пр. Милан Ристовић, Београд 2007.
6. Neda Todorović-Uzelac, *Ženska štampa i kultura ženstvenosti*, Beograd 1987.

Извори:

1. *Жена и свет*